

## RECENZIA

**Jiří Macháček – Petr Dresler – Renáta Přichystalová – Vladimír Sládek: Břeclav-Pohansko VII. Kostelní pohřebiště na Severovýchodním předhradí.** Spisy Masarykovy univerzity 455. Brno 2016. 506 strán. ISBN 978-80-210-8455-1, ISSN 1211-3034.

Autorský kolektív archeológov J. Macháčka, P. Dreslera, R. Přichystalovej a antropológa V. Sládka sa podujal spracovať niekoľkosezónny výskum Masarykovej Univerzity v Brne, na lokalite Břeclav-Pohansko, Severovýchodní předhradí. Pohansko patrí k lokalitám s dlhoročnou výskumnou tradíciou. Odkrývanie začal už František Kalousek v roku 1959, pričom sa mu podarilo preskúmať pozostatky kostola a priláhlého pohrebiska z obdobia Veľkej Moravy. Počas ďalších rokov bádania pribúdali nálezy sídliskových objektov a hrobov, ktoré boli priebežne spracovávané a publikované. Ďalší kostol, rotundu, sa však podarilo objaviť až v roku 2006, v polohe Severovýchodní předhradí. Pohansko sa delí na tri základné areály a predmetná poloha je z nich najmenšia, zabera plochu len 2,5 ha. Jeho priestor začali odkrývať v 60. rokoch minulého storočia, z dôvodu výstavby základne Masarykovej univerzity. Výskumy mali hlavne záchranný charakter (s. 11–14).

Recenzovaná publikácia spracováva poznatky o cintoríne odkrytom na Severovýchodní předhradí lokality Břeclav-Pohansko. Ten sa nachádzal pri už spomínanej rotunde, objavenej v roku 2006. Výsledky výskumu boli publikované v roku 2014 (*Macháček a i. 2014*). Vydaniu recenzovanej monografie predchádzala publikácia určená nielen pre odbornú, ale aj laickú verejnosť nazvaná Pád Velké Moravy aneb Kdo byl pohřben v hrobu 153 na Pohansku u Břeclavi? (*Macháček/Wihoda 2016*). V nej sa siedmi poprední bádatelia (D. Kalhous, P. Kouřil, J. Macháček, V. Sládek, I. Štefan, M. Wihoda a R. Zehetmayer) zaoberajú analýzou hrobu 153, v ktorom bol pochovaný muž, považovaný za možného vlastníka kostola a zasadzujú ho do širšieho dobového a priestorového kontextu.

Kniha má členenie typické pre analýzu pohrebísk. Na úvod autori predstavujú polohu v kontexte dlhoročného systematického výskumu Pohanska. Nasledujú kapitoly o metodike výskumu a spracovania nálezov, rozsahu pohrebiska, charakteristike pohrebného ritu a kostrových ostatkov, analýze hrobových nálezov, datovaní, priestorovej analýze pohrebiska, sociálnej štruktúre komunity a vzťahu obytných a pohrebných komponentov. Výnimku zo zvyčajného členenia publikovaných pohrebísk predstavujú posledné kapitoly, kde po závere nasleduje katalóg hrobov a nálezov a popisy k tabuľkám. Až za nimi sa nachádza zoznam literatúry a zhrnutie v anglickom jazyku. Musím subjektívne konštatovať, že toto členenie pôsobí prehľadnejšie a hlavne umiestnenie cudzojazyčného záveru na koniec publikácie praktickejšie. Bádateľ, ktorý siahne po knihe, nemusí hľadať v publikácii resumé, ale jednoducho si na konci knihy nájsť základnú informáciu o tom, čím sa publikácia zaoberá. Autori tiež predstavujú ciele, ktoré sa snažili v publikovanej práci splniť. Primárnou úlohou bolo zverejnenie kompletnej archeologickej terénnej dokumentácie (s. 9). Okrem toho však práca obsahuje aj analytickú a syntetickú časť. V nich sa autori pokúsili zodpovedať

niekoľko otázok, ktoré vychádzali tak z doterajších znalostí o lokalite, ako aj o Veľkej Morave (s. 11).

V počiatočných kapitolách autori približujú výskum lokality a zasadzujú ho do širšieho kontextu archeologického bádania na Pohansku, ktoré je realizované už niekoľko desaťročí. Skúmané pohrebisko pritom patrí k najnovším objavom, keďže jeho výskum sa uskutočnil v rokoch 2008–2012. Je mimoriadne pozitívne, že publikácia vychádza už štyri roky po ukončení výskumu a ponúka tak aj ďalším bádateľom prístup k najnovším poznatkom. Z tohto trendu by si mohli zobrať príklad aj iní archeológovia, keďže aj v súčasnosti sa bohužiaľ stále stáva, že publikácia je odovzdaná do tlače až dlhé roky po ukončení výskumu, respektíve vôbec nevyjde.

Nasledujúce tri kapitoly už poskytujú informácie o pohrebisku samotnom a jedincoch na ňom pochovaných. Celkovo sa našlo 152 hrobov so 154 jedincami (s. 28). Na niekoľkých miestach bol identifikovaný žliabok, ktorý umožnil určiť pravdepodobný priebeh ohradenia pohrebiska, pričom hroby sa nachádzajú vnútri aj mimo ohradenia a väčšinou ho rešpektujú (s. 21). Zaujímavá je podobná veľkosť ohradenia pri oboch kostoloch nájdených na Pohansku. Dôkladne boli zachytené aj údaje o hrobových jamách, o ich tvare, kubatúre aj úpravách, pričom všetky parametre sa nevymykajú zo štandardov súvekeho pochovávaní. To isté platí aj pri zaznamenaní polohy jedincov. Pozoruhodné sú pravidelné štvoruholníkové kamenné útvary (s. 35–38), ktoré v niektorých prípadoch prekrývajú hrob. V majorite prípadov boli tieto hroby orientované v smere Z – V. Pri kostole na Veľmožskom dvorci, odkrytom v 60. rokoch 20. stor., sa nad hrobom podarilo identifikovať jedno takéto prekrytie. Tento jav nebol zaznamenaný na iných známych včasnostredovekých lokalitách. V tafonomicko-demografickej charakteristike sa autori sústredili nielen na obvykle sledované ukazovatele ako vek dožitia a pohlavie, ale zaoberali sa aj výškou a hmotnosťou postavy, čo v analýzach pohrebísk nebýva bežným zvykom (s. 61–63).

Najrozsiahlejšia, ôsma, kapitola sa zaoberá nálezmi z hrobov. Ako prvé sú analyzované šperky, ktorých zloženie bolo zisťované röntgenovou fluorescenčnou spektroskopiou a skenovacou elektrónovou mikroskopiou. Sedem vzoriek korálikov bolo použitých na zistenie chemického zloženia ich sklenej hmoty (s. 102–107). Následne sú skúmané zbrane. Nástroje, predmety dennej potreby a ostatné nálezy boli zlúčené do jednej kategórie. Samostatná podkapitola bola venovaná keramike a analýze fragmentov textilu. Pozornosť si zaslúži nález tkaniny vyrobenej z lykových vlákien, pravdepodobne zo žihľavy. Nájsená bola v hrobe 95 na železnej kaptorge (s. 135).

Deviata kapitola sa zaoberá datovaním pohrebiska. Pre čo najpresnejšie výsledky bola použitá kombinácia viacerých metód. Vychádzalo sa jednak zo stratigrafie, ale aj z časového zaradenia hrobového inventára. Lokalita bola tiež porovnaná s prvým kostolom nájdeným na Veľmožskom dvorci Pohanska. Niektoré hroby boli datované rádiokarbónovou metódou, pri všetkých však pri miere pravdepodobnosti 95,4 % zomrelých pochovali v čase od konca 8. do prvej štvrtiny 11. stor. S nižšou hladinou pravdepodobnosti na úrovni 68,2 % sú relevantnejšie

intervalu z konca 9. a prvej polovice 10. stor. Na lokalite boli identifikované nálezy z veľkomoravského aj veľkomoravského horizontu.

Pri priestorovej analýze hrobov aj vo vzťahu ku kostolu, ktorou sa zaoberá 10. kapitola, boli tieto rozdelené do viacerých skupín (s. 170–190). Pri triedení zohrávala úlohu ich orientácia, vzdialenosť od kostola aj fyzické parametre pochovaných jedincov. Na základe takto vytvorených skupín bolo možné vyčleniť niekoľko skupín jedincov, ktoré naznačovali ich postavenie v spoločnosti. Sociálne vzťahy medzi jednotlivcami boli hlbšie rozpracované v nasledujúcej kapitole (s. 191–202).

Po výskume kostola a priláhlého cintorína sa archeológovia od roku 2013 zamerali na obytnú a výrobnú časť, ktorá sa nachádzala v ich okolí. Zistenia ešte neboli plnohodnotne spracované, no v 12. kapitole (s. 203–205) autori prezentovali prvé výsledky ich ďalšieho úsilia. Zistilo sa, že sídlisko bolo od pohrebiska oddelené štyri metre širokým koridorom. Dôležitý je nález stavby drevo-kamennej konštrukcie, ktorá sa podobá na domy z veľmožského dvorca, považované za obydlia panovníka.

Záver je rozdelený do niekoľkých podkapitol. Po počiatočnej rekapitulácii výsledkov výskumu sa autori venujú zodpovedaniu základných otázok, ktoré si kladli na začiatku monografie. Prvá otázka je typickou otázkou archeológa pri analýze každej lokality. Pokúsili sa určiť dobu, počas ktorej sa okolo rotundy pochovávalo. Po sklbení poznatkov vertikálnej a horizontálnej stratigrafie, datovania predmetov a výsledkov  $C^{14}$  analýzy, vyšla doba pochovávania od konca 9. stor., resp. jeho poslednej štvrtiny do prvej polovice 10. stor., s možným neskorším pochovaním niektorých jedincov (s. 211). Autorov tiež zaujímalo, akú úlohu hrala lokalita v rámci Pohanska a aký mala miestna komunita spoločenský status, tretia otázka tiež súvisela so sociálnou štruktúrou, ale tentoraz vo vnútri komunity (s. 211, 212). Autori konštatujú, že populácia pochováajúca na Pohansku pri druhom kostole predstavovala reprezentatívnu zložku stredovekej famílie. Tiež ich zaujímala možnosť spojenia objavených archeologických štruktúr s konkrétnymi spoločenskými procesmi, ktoré prebiehali vo včasnostredovekej Európe (s. 213).

Rozsiahlu časť recenzovanej publikácie predstavuje katalóg hrobov. Situovaný je za poznámkovým aparátom a obsahuje informácie o 154 jedincoch nájdených v 152 hroboch, pričom číslovanie hrobov nadväzuje na predchádzajúce výskumy Severovýchodného predhradi. Na pohrebisku boli zaznamenávané aj nálezy izolovaných kostí, kolových jamiek a antropogénnych zásahov do zeme alebo geologických útvarov. Tie však netvoria súčasť katalógu. Sú v ňom však zhromaždené všetky podstatné informácie o hroboch. Hneď na začiatku sa nachádza odkaz k príslušnej kresbovej dokumentácii, nasledujú údaje

o roku preskúmania hrobu, jeho umiestnení a vzdialenosti od kostola, čísla kontextov, stratigrafickom vzťahu, zásype, nálezoch zo zásypu, hrobovej jame, jej úpravách, pochovanom jedincovi, inventári, jeho popise a prípadné ďalšie poznámky. Tieto informácie sú dostačujúce pre vytvorenie si predstavy o pochovaní jedinca, aj keď textová forma katalógu ich robí mierne neprehľadnými. Pri každom hrobe je priložený jeho obrázok zároveň s jeho bezprostredným okolím, takže čitateľ si môže vytvoriť reálnu predstavu o tom, aká nálezová situácia bola zachytená v blízkosti miesta posledného odpočinku jednotlivca. Túto skutočnosť prepojenia textovej a obrazovej dokumentácie, bez mnohokrát zafažujúceho listovania, treba ohodnotiť veľmi kladne.

Po katalógu nasleduje obrazová dokumentácia, kde sú v tabuľkách nakreslené jednak jednotlivé predmety nájdené v hroboch, a tiež ich pozícia v hrobe, respektíve pri kostre. Na záver sú zaradené kresby tých jedincov, ktorých kostry boli zle zachované (hroby 57–59, 62, 69, 81, 94, 96, 115, 123, 139, 144, 147 a 175). Nie je prekvapivé, že ide výlučne o detské kostry.

V publikácii nechýba ani fotografická dokumentácia nájdených šperkov, zbraní a súčastí výstroja, ako aj niektorých iných kategórií predmetov. Zverejnené sú tiež röntgenové snímky vybraných kovových predmetov. Posledné sú zobrazené fotografie jednotlivých hrobov.

Záverom mi neostáva nič iné ako autorskému kolektívu pogratulovať. Publikácia je prepracovaná a je skvelou ukážkou súčasného trendu zverejňovania výskumov. Nie je len strohým katalógom, poskytujúcim základné informácie k odkrytým hrobom, ale taktiež vyhodnocuje skúmané atribúty. Neponúka tak len základné, ale aj nadstavbové informácie o populácii, ktorá na tomto mieste pochovávala svojich mŕtvych. Umožňuje preto aj ďalším bádateľom detailne sa oboznámiť s odkrytou situáciou, zahrnúť výsledky do nadstavbových analýz a inšpirovať sa pri publikovaní výskumov iných lokalít.

## LITERATÚRA

- Macháček a i. 2014* – J. Macháček/A. Balcárková/P. Dresler/A. Přichystal/R. Přichystalová/E. Schuplerová/V. Sládek: Velkomoravská rotunda z Pohanska u Břeclavi. *Památky archeologické* 105, 2014, 87–153.  
*Macháček/Wihoda 2016* – J. Macháček/M. Wihoda (přip.): *Pád Velké Moravy aneb Kdo byl pohřben v hrobu 153 na Pohansku u Břeclavi?* Praha 2016.

*Príspevok vznikol s podporou grantového projektu 2/0037/17 agentúry VEGA „Úloha materiálnej kultúry pri formovaní ekonomických, sociálnych a interetnických väzieb v stredovekých komunitách“.*

Lucia Nezvalová